

Basch Éva, Sulyok Hedvig, Erdei Tamás (szerk.)

**Határtalan nyelvészet alkalmazásban, határtalan alkalmazás a nyelvészetben
Tanulmánykötet**

Szeged, SZTE JGYPK Magyar és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, 2019, 145 p.
ISBN 978-963-306-721-5

Gaál Zsuzsanna

A szerkesztők e tanulmánykötet megjelentetésével követik azt a többéves hagyományt, miszerint a tanszék nyelv- és beszédfejlesztő, illetve alkalmazott nyelvész szakos hallgatói egy tudományos kutatómunkához kapcsolódó kiadványban számot adhatnak saját kutatási területükön végzett vizsgálataikról. A kötet a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Magyar és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékén rendezett 2018. november 30-i konferencia tanulmánykötete.

A kötetben nyolc kutatásról olvashatunk, melyekből „megtudhatjuk, milyen kérdések, problémák állnak kutatásuk fókuszában, módszereikből, témakifejtésükből pedig azt is: a nyelv számtalan aspektusból vizsgálható” (4).

Melyek ezek az aspektusok? Mi foglalkoztatja a 21. század elején a nyelvészeti tudományos kutatások résztvevőit?

Farkas Attila írásában (Kontextuskezelés a rendőri nyelvhasználatban) egy rendkívül zárt, hierarchikus szervezet kommunikációs gyakorlatát mutatja be néhány konkrét példán keresztül. A rendőri munka nehézségeit abban látja, hogy a rendőri kommunikáció általános elveit „sok, egymástól nagyon eltérő, változatos helyzetben, kontextusban kell” (9) alkalmazniuk, s az esetek többségében maguk a résztvevők (intézkedő rendőr vs. állampolgár) sem jutnak dűlőre egymással, bár egy nyelvet beszélnek. A félreértések, meg nem értések, így a szerző, a szaknyelvi zsargon és a köznyelv sajátosságaira, eltéréseire vezethetők vissza, s ez még inkább felerősíti azt a tényt, amit a kommunikációkutatás régi és új modelljei egyaránt hangsúlyoznak: a kommunikáció valamennyi tényezőjét figyelembe kell venni ahhoz, hogy maradéktalanul eredményes legyen bármilyen emberi kommunikáció. Ez természetesen s főként igaz a rendőri kommunikációra is, ahol a szerző szerint az alábbi tényezők jelentik a sikeres kommunikáció feltételeit: I. az ügy jellegének pontos behatárolása, II. a résztvevők attitűdjei, III. a résztvevők ismeretei, IV. a résztvevők minősége, viszonya, V. a résztvevők kommunikációs képességei, VI. a résztvevők nyelvhasználatának sajátosságai, VII. a különböző helyzetvariációk. Ahány eset – annyi kommunikáció/kommunikációs szituáció, megszámlálhatatlanul sokféle megoldási lehetőséggel. Az írás gyakorlati haszna a téma nyelvészeti bemutatásán túl az a felelősségvállalás, amellyel egy szakember saját szakterületén szeretne javulást elérni, melynek egyik – s valószínűleg a legfontosabb – szegmense a rendőrök továbbképzése.

Hupka Emese (Diskurzus- és társalgási jelenségek elemzése a magyar trashkultúrában kognitív nyelvészeti keretben) tanulmánya témáját és kutatási módszerét

tekintve is figyelemre méltó. A dolgozatban két kutatási megközelítés szintetikus használatára vállalkozik, abból kiindulva, hogy diskurzuselemzés és kognitív nyelvészet egymáshoz közelítve, egymás fogalomtárát bővítve alkalmas a választott téma újszerű vizsgálatára. A szerző öt, a YouTube-videómegosztóról származó videó szövegelemzését végzi el oly módon, hogy a hagyományos nyelvhasználattól eltérő nyelvi megvalósulásokat vizsgálja mind a nyelvi kód, mind a kontextus tekintetében. De mit is jelent a trashkultúra? „A 'trash' jelenségét és társadalmi beágyazottságát ez utóbbi szemléletben lehet a leginkább megérteni: az alacsonyabb nivójú produktumok esetében a közönség tisztában van azok értékbeli deficitjével, de ettől függetlenül nyitottak a »guilty pleasure« (bűnös élvezet) élményére” (23). A vizsgált szövegek, melyek nyelvi furcsaságaikkal, grammatikai vagy kontextuális eltéréseikkel megmosolyogtatók, az alábbi tartalmakat ölelik fel: I. szöveg: Ezek az állatok nagyon kemény állatok, II. szöveg: Füzesabonyi választási híradó, III. szöveg: Kórház? IV. szöveg: Mi újság van a tóparton, tópartokon, V. szöveg: Oláh Gino majálisa. A kutatás azon túl, hogy nyelvészeti szempontból értékes és érdekes, rávilágít a posztmodern ember nyelvhasználati és kulturális beágyazottságára, miszerint a ma embere „egy nyitott, kritikai érzékkel megáldott, a kontextust értelmező és interpretációs mechanizmusokat használó egyén, nem pedig üres lap, amely ki van téve a média által közvetített kultúra megosztó színvonalának, káros hatásainak” (35).

Murányvári Aliz gyakorlati munkájával összefüggő kutatást tár az olvasó elé (Az egyensúly és a beszéd kapcsolata 4–12 éves korú gyermekek beszédfejlődésében), melyben a szerző az elméleti alapvetések után (Mozgásfejlődés, Az anyanyelv elsajátítás, egy korábbi kutatás ismertetése) saját vizsgálatát mutatja be. Három csoport logopédiai fejlesztésének hatékonyságát követhetjük nyomon egy többfázisú munkafolyamatban: I. Szól-e? szűrővizsgálat, II. Állapot- és mozgásvizsgáló teszt, III. Fejlesztés. A csoportokba az 5–12 éves gyermekek különböző deficittel érkeztek: artikulációs zavarral küzdő gyermekek szenzoros elmaradás nélkül, illetve szenzorosan és artikulációjukban is érintett gyermekek. A dolgozat igen alaposan taglalja a vizsgálatokat és a fejlesztés eredményeit is, s az Összegzés, kitekintés című alfejezetben világosan megfogalmazódik a további fejlesztőmunka szükségessége, mivel „azt láttuk, hogy minél több a hanghiba, annál több terület érintett a mozgásban” (68). Elmélet és gyakorlat egységes megvalósulását találjuk ebben az írásban, mely a beszéd fogyatékos emberek személyes fejlődésének és szociális integrációjának fő célkitűzésekként is értelmezhető, melyhez elengedhetetlen a korai nevelési és fejlesztési segítségnyújtás.

Perényi-Csáth Éva dolgozata (A háttértudás mint szövegértést befolyásoló tényező) arra a kérdésre keresi a választ, hogy ha a „tanulóknak ismereteik vannak egy témával kapcsolatban, akkor az adott témához kapcsolódó szöveg megértésében jobb eredményt produkálnak-e, mint azok, akik kevesebb vagy hiányos ismeretekkel rendelkeznek” (76). A *reading literacy*, az olvasás-szövegértés komplex képesség, mely magában foglalja az olvasási képességet, egyéni jellemzőket, melyek nemcsak az adott szöveg megértését jelentik, hanem az olvasásra vonatkozó tudást, műveltséget, az alkalmazás lehetőségét, a különböző feladatoknak megfelelő olvasási stratégiákkal együtt. Az elméleti keretet a szövegértés definíciója, a háttértudás értelmezése

adja, a szövegértést befolyásoló tényezőket a szerző a PISA 2009-es vizsgálatának eredményei alapján a következő faktorokban látja biztosítottak: a tanulók neme, szociokulturális háttere, az olvasás élvezete (a motiváció hatása), tanulási stratégiák. Az elméleti modellek közül kiemeli a DIME-modellt, melyet a szövegértést előre jelezni képes direkt és közvetített hatások feltárására alakítottak ki. E modell legfontosabb, szövegértést befolyásoló tényezői: háttértudás, szóolvasás, szókincs, olvasási stratégiák, következtetések. A tanulmány szerzője saját vizsgálatában 12 gyermek szövegértési eredményeit hasonlította össze. A bemeneti méréshez a Meixner Ildikó által kidolgozott olvasásvizsgálatot használta, majd két szövegen tesztelte a gyermekek szövegértési kompetenciáját a háttértudás biztosításával, illetve ennek mellőzésével. Az eredményeket tekintve két fontos megállapítással zárul az írásmű: 1. A jó olvasási technikával rendelkezők háttértudás nélkül is jól teljesítenek. 2. A bemeneti mérésben gyenge teljesítményt nyújtóknak a háttértudás komoly erőforrást jelent a szövegértés eredményességében.

Szánthóné Balogh Róza (Az önszabályozó tanulási képesség mérése motivációs-profil-vizsgálattal) kutatási témája az iskola világába kalauzol bennünket, a pedagógusmunkát befolyásoló tényezők közül a legfontosabbat, a tanulói motiváció jelenlétét vizsgálja. A mai kor gyermeke számtalan hatásnak van kitéve egész élete során, de abban valamennyi tudományos elmélet egyetért, hogy a megismerő tevékenység, a tanulás, pontosabban a tanulás tanulása az egyik legfontosabb elsajátítandó tevékenység a fejlődő gyermek életében. „Önszabályozó tanulásról akkor beszélünk, amikor a tanulók *elsajátítási célokat* (és nem *teljesítménycélokat*) tűznek maguk elé, ahol önmaguk igyekeznek megválasztani az ehhez kötődő feladatot, mert az vált ki bennük kíváncsiságot, de képesek az újratervezésre” (93). A kutató ebben az írásban hét tanulót vizsgál, képességüket, részképességüket, motivációjukat elemezve. Mérőeszközként a Motivációs Profil Módszer állítássorát használta, melyben a gyermekek motivációs profilja rajzolódik ki. A motivációs profil szerint az erőfeszítés, a feladatorientáltság, a visszajelzés (kismértékben) fő motivációként az önszabályozó tanuló jellemzője, míg a jutalom, dicséret, társas függés kategóriákkal azon gyermekek jellemezhetők, akik számára még a teljesítmény a legfontosabb cél. A kutatott téma nem is lehetne aktuálisabb a mai neveléstudomány és a pedagógia problémakörét tekintve, mely a megváltozott tanulói stratégiák mellett a pedagógus-szerep ártértékelésére ösztönöz bennünket, tanárokat.

Teknős Viktória (A fordítás rejtelmek: Nietzsche nyomában. A *Zarathustra* magyar nyelvű fordításainak összehasonlító vizsgálata) munkája a fordítástudomány alapvető kérdéseivel foglalkozik: az ekvivalencia és a fordíthatóság/fordíthatatlanság problémakörével. Az ekvivalencia a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegek egybevetésén alapul, de működik egy másik szint is, ahol az összehasonlítandó fordításokat értékeli a szerző. A négy vizsgált magyar nyelvű fordítás eltéréseit több tényező is befolyásolja, melyek a következők: a fordítás keletkezési ideje, az eltérő olvasóközönség, maga a fordító személye, egyéni szövegértelmezése, valamint az egyes korokra jellemző emberi háttértudás, világszemlélet. Mindebből egyértelműen következik az is, amit a szerző a fordítástudomány elméleti megközelítéseivel kapcsol össze: „A fordításelmélet az alkalmazott nyelvészet egyik ága, amely a fordítás

folyamatát, végeredményét és funkcióját vizsgálja a fordítási szituációban részt vevő összes nyelvi és nyelven kívüli tényező figyelembevételével” (104). A szerző által vizsgált német nyelvi anyag az *Übermensch, überwinden* forrásnyelvi és célnyelvi megfelelőit állítja a középpontba.

Várkonyi Beáta dolgozata (A Waldorf-iskolába járó fiúk és lányok verbális megnyilvánulásainak összehasonlítása: ki beszél/ír többet a szegedi Szabad Waldorf-ban?) ismét az iskolai oktatás területére visz bennünket, az empirikus vizsgálatban a két nem nyelvhasználati különbségeiről kapunk képet. A kutatási kérdések és a hipotézisek megfogalmazása egyértelmű, mely két osztályfokot (az 5. és 8. osztályt) érint, illetve azon belül a fiúk és lányok verbális megnyilatkozását és szókincsét. Az elméleti részben a szerző rövid áttekintést ad a Waldorf-pedagógiáról, a főtanítás, az osztálytanító, az ünnepek bemutatásával. A vizsgálatban írásbeli szövegalkotás volt a kitűzött feladat, a síszünetről, illetve egy márciusi hétvégéről kellett a diákoknak fogalmazást írniuk. Emellett a szóbeli kommunikáció is szerepel a felmérésben, a gyermekek az ún. beszélgetőkörben kaptak lehetőséget, hogy szóban is kifejezzék magukat. A szóbeli kommunikáció anyagát hangfelvétel rögzíti, ez segítette a pontos adatolást. A vizsgálat eredményei az alábbiakban foglalhatók össze: 1. Az ötödikes fiúk és lányok verbális megnyilatkozásaiban nincs szignifikáns különbség. 2. A nyolcadikosok esetében – a vizsgált kommunikációs szituációban használt szavak mennyiségét illetően – „szignifikáns különbség tapasztalható a szóbeli kommunikáció terén, viszont az írásbeli kommunikációban nincs különbség” (132). A mért adatok szerint a lányok a szóbeli kommunikáció során több szót használnak, többet beszélnek, mint fiú osztálytársaik. 3. A nemek közötti vizsgálat ugyanezt a megoszlást mutatja a tanórai kommunikációban használt szavak számát tekintve.

Vinnai Vanna kutatási témája az olvasás kérdésköréből merít, mely a leggyakrabban felmerülő olvasástechnikai vagy olvasásértési problémát jelenti (Az olvasási hibák és a vizuális észlelés kapcsolata). A legfőbb kérdés: Melyik az a készség, amely befolyásolja a gyermek későbbi olvasáselsajátítását? Az itt vázolt kutatás azt vizsgálja, hogy „mennyiben bír előrejelző szereppel az olvasási problémák terén az óvodáskorban megjelenő orientációs, vizuális észlelésből adódó nehézség?” (134). A tanulmány elméleti megalapozottságát a téri tájékozódás, a vizuális észlelés és az olvasás kapcsolata, az olvasás és az olvasási probléma témakörök rövid ismertetése adja, melyet a szerző saját vizsgálata követ. A vizsgált tanulók (50 fő) pontos adatait és a szakvélemények diagnózisait felhasználva végzi el a szerző a vizsgálatokat, az eredményeket a diagnózisok és a részterületek összefüggésében szemlélteti. Záró gondolatai mindenképpen meggyőzőek: az óvodapedagógusok és a szülők elsődleges feladata a gyermek megfigyelése, a legapróbb jelek detektálása, mely további segítséget nyújthat a szükséges fejlesztésekhez.

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, hogy a kötetben összegyűjtött tanulmányok átfogó képet adnak a SZTE JGYPK Magyar és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékén folyó kutatómunkáról, s általuk betekintést nyerhetünk egy-egy részterület működési folyamataiba, főbb törvényszerűségeibe. A tanulmányok legfőbb érdeme – s ez közös jellemzőjük –, hogy megállapításaikkal, eredményeikkel segíthetik az adott területen folyó hatékony fejlesztőmunkát, kommunikációs tevékenységet. A kötetet

szívből ajánljuk minden nyelvésznek és nyelvész hallgatónak, valamennyi nyelvészeti iránt érdeklődő olvasónak.

A tanulmánykötet online is hozzáférhető az alábbi linken: <http://www.jgypk.hu/tanszek/alknyelv/wp-content/uploads/2019/06/k%C3%B6tet-hallg.pdf>.